

**ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՅՈՒ «ԳԻՐՔ
ՔԱՐՈՋՈՒԹԵԱՆ» ԱՄԱՌԱՆ ՀԱՏՈՐԻ «ՆՈՐԻՆ ՔԱՐՈՋ ՎԱՍՆ
ՏԱՄՆԱԲԱՆԵԱՆ ՕՐԷՆՍ» ԳԼՈՒԽՆԵՐՈՒՄ**

Գրիգորյան Սուսաննա

բանասիրական գիտությունների թեկնածու
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ,
ավագ գիտաշխատող
Susanna7494@gmail.com
DOI: 10.54503/978-9939-970-07-3-108

Բանալի բառեր. Յանձնառական օրենքներ, արգելական օրենքներ, քաղաքացիական օրենքներից, սուտ վկայություն, անիրաւ սպանություններ, ձիագող, հարկաւորություն:

Մինչ 14-15-րդ դարերը, այսինքն մինչ Գրիգոր Տաթևացու ապրած ժամանակաշրջանը և մասնավորապէս մինչ նրա «Գիրք քարոզութեան» Ամառան և Ձմեռան հատորները գրելը, «Կանոնագիրք Հայոց»-ը 57 (54) գլուխներում արդեն իսկ հավաքել և խստագոյն հետևողականությամբ կանոնակարգել էր **Առաքելական, տիեզերական երեք ժողովների՝** (Նիկիոյ, Եփեսոսի, Կ.Պոլսի), **Սուրբ հայրերի** (Բարսեղ Կեսարացի, Եփրեմ Խորի Ասորի, Կյուրեղ Աղեքսանդրացի, Մակար Երուսաղեմցի, Եպիփան Կիպրացի), ապա՝ Գրիգոր Լուսավորիչ, Սահակ Պարթև, Հովհան Մանդակունի, Շահապիվանի, Աղուանից Վաչագան թագավորի և **այլոց կողմից հաստատված կանոնները**, որոնք ներառում էին հոգևոր և հասարակակն կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտները, որոնց պահպանության երաշխավորները և՛ եկեղեցին էր, և՛ պետությունը: Ընդ որում յուրաքանչյուր կանոն մի քանի նախադասությամբ մի ամբողջ ոլորտ էր համակարգում, որոնք համալրվում էին խիստ զգուշությամբ, իսկ եկեղեցական արարողակարգերի առումով՝ մնում գրեթե անփոփոխ: Այսպէս օրինակ, «Կանոնք առաքելականք»-ը, ինչով սկսում է Կանոնագիրքը, կարգ է սահմանել, որ եկեղեցում բեմում ընթերցվեն Հին և Նոր կտակարանները, մարգարեների, առաքյալների գործերը. «Կարգեցին առաքեալք և եղին հաստատութեամբ, թե՛ յեկեղեցւոջ գիրք ընթերցցեն **Հին կտակարանք, օրենք և Մարգարէք և Նոր կտակարանք**, որ լինիցին վասն կենարար չարչարանաց Փրկչին մերոյ Քրիստոսի և **գործք և խօսք աւետարանչացն քարոզութեան** վասն բանին ճշմարտութեան և վարդապետութեան աշակերտացն Փրկչին, և **ո՛չ աւելի քան զայս՝ մի ընթերցցի ի բեմի**»¹, որ մինչ օրս չի փոխվել և հաստատապէս գործում է Հայոց եկեղեցում:

Դարերի միջով անընդհատ փոխանցվել են նաև Նիկիական կանոնները՝ ուրացողի, մեղանչողի, յափշտակողի, հերձվածողի, քահանայի վերաբերյալ: Նույն

¹ Կանոնագիրք Հայոց, աշխ-մբ Վ.Հակոբյանի, Ե., 1964, էջ 46:

հետևողականությամբ փոխանցվել են նաև բարոյական նորմերը, որոնց մասին Սահակ Պարթևի կանոնների ԺԲ կետում կարդում ենք. «Եղիցի մեզ ամենեցուն խոյս տալ և փախչել ի չարէն և արդարութեան լինել հետամուտ յամենայն ժամ ի հաճոյս Աստծոյ ծախել զկեանսն մեր, զի անձանց և այլոց բազմաց լինիմք առիթ փրկութեան և բաւական եղիցուք համարձակելով ասել. «Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Աստուած»»:

Եվ պատահական չէ, որ Գրիգոր Լուսավորչի («Կանոնք Գրիգոր Լուսավորչի») 30 կանոններից 20-րդը, որը գրում է. «ո՛չ հրամայեն կանոնք անապատականաց մկրտութիւն առնել և օրէնս տալ ժողովրդեան կամ պսակ դնել, զի այս գործ առաջնորդաց է»² դարձել է Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք քարոզութեան» Ամառան հատորի «Վասն քահանայութեան» երեք գլուխների հիմնականներից մեկը:

Հետևաբար, ինչպես արդեն կայացած իրականություն էին քրիստոնեությունը և նրա դավանաբանական սկզբունքները, այդպես էլ մեծապես մշակված էին հասարակության համար վարքագծի կանոններ:

Սակայն ի՞նչ չափով էին դրանք գործում հասարակության մեջ: Արդյո՞ք կային խնդիրներ դրանց ներդրման ճանապարհին: Կային իհարկե, որոնց մասին վկայում են բազմաթիվ արգելական բնույթի դրույթների առկայությունը Կանոնագրքում, հետագայում նաև ֆիզիկական պատժամիջոցների ավելացումը: Սակայն սրանք բավարար չէին. անհրաժեշտ էր նաև խոսել ժողովրդի լեզվով, և այդ կանոնները դարձնել ցանկալի և կատարման ենթակա: Եվ այդ միջոցը ժամանակաշրջանի համար կենդանի քարոզն էր, իսկ Գրիգոր Տաթևացին իր օրերում մնում էր իբրև չգերազանցված քարոզիչ: Սա էր «Գիրք քարոզութեան» Ամառան և Ձմեռան հատորները գրելու անհրաժեշտության և դրանք գրելու նպատակի բացատրությունը:

Քարոզգրքերի Ամառան հատորը Հայոց եկեղեցու ամառային ժամանակաշրջանի տաղավար տոների վերլուծությունն է՝ քարոզների տեսքով, իսկ Ձմեռան հատորը՝ ձմեռային ժամանակաշրջանի, այսինքն սրանք Հայոց եկեղեցու բոլոր տաղավար տոների համապարփակ մեկնություն են, որ ի սկզբանե կարդացվել են իբրև քարոզներ, ապա հեղինակի կողմից գրի առնվել: Հայոց եկեղեցու տաղավար տոների քարոզների գիրքը հեղինակը սակայն սկսում է «Նորին քարոզ վասն տասնաբանեան օրէնս» խորագրից և առաջին երեք գլխում կատարում Տասնաբանեան օրենքի վերլուծություն, որը և միջնադարյան բոլոր իրավական փաստաթղթերի հիմքում է, այդ թվում նաև՝ Հայոց կանոնագրքի: Սրանով հեղինակը անուղղակիորեն հուշում է, որ հիրավի **ինքը քարոզգրքով կամուրջ է գցում Տասնաբանեան օրենքների կամ Սուրբ գրքի պատվիրանների, Հայոց կանոնագրքի և**

² Նույն տեղում, էջ 375:

³ Նույն տեղում, էջ 247:

հասարակության միջև: Այսինքն սա մի փորձ էր ժողովրդի սեփականությունը դարձնելու հայրերի ստեղծածը, որի համար, արդեն դժվար էր սեպել կանոնագրքի հանձնարարականները: Այս առումով, տասնյակ իրավական հասկացությունները, որոնք տեղ են գտել «Գիրք քարոզութեան» Ամառան հատորի «Նորին քարոզ վասն տասնաբանեան օրէնս» միայն երեք գլխում, գործածված են իրավական հասկացության բոլոր չափանիշներով: Այսինքն՝ շարադրանքի էջերում դրանք տրվում են նախ բառարանային բացատրությամբ և հասկացության վերլուծությամբ: Ասենք, վերլուծելով «մի՛ սպանիր» պատվիրանը՝ հեղինակը նախ բերում է «սպանել» բառի ընդհանրական բացատրությունը («իսկ [մարդասպանը] մահուան և ոչ գոյութեան փոխեց (մարդու կեանքը»⁴, այսուհետ թարգմ.՝ Ս. Գրիգորյանի), ապա բերում սպանության դրդապատճառները, որոնք ըստ հեղինակի երեքն են, ատելությունը, վրեժխնդրությունը և ազահությունը, հետո անցնում սպանության տեսակների և ծանր հետևանքների նկարագրությանը:

«Եւ որ ասում է «մի՛ սպանիր», [դրանով] արգելում է բոլոր անիրավ սպանությունները: Իսկ անիրավ սպանությունները երեք տեսակ են: Առաջինը, որ սպանում է առանց մեղքի [ատկայության], որը մահվան արժանի չէր: Երրորդ, որ սպանում է այնպիսի մարդու, որը իշխանություն չունի, օրինակ, օրենքի սպասավորը: Երրորդ, եթե իշխանավորի է սպանում, սակայն ոչ թե վրեժխնդիր լինելով Աստծոյ օրենքներին, այլ հիվանդագին դրդապատճառով, որ անիրավ սպանություն է, իսկ [սպանողը] արյունապարտ է: Եւ միայն սրանք չեն մարդասպանության տեսակները, այլև մարդասպանություն են համարվում հետևյալ արարքները: Նախ, որ տեսնում է մեկին ծայրահեղ աղքատության մեջ, կամ հոգևոր և մարմնավոր մեծ նեղության մեջ, սակայն զանց է առնում և չի օգնում, մարդասպան է, որովհետև ընկերոջը բարություն չարեց: Երկրորդը, որ չարացած՝ մտքում ատում է ընկերոջը [դարձյալ] մարդասպան է, ըստ այնմ, որ ասվում է. «ով ատում է իր եղբորը, մարդասպան է»: Երրորդը, ով բամբասում է բերանով կամ չարախոսում, կամ մատնում՝ [դարձյալ] մարդասպան է, և թագավորը կամ իշխանը դահիճներին հրաման են տալիս քարկոծել կամ խեղդամահ անել: Նույնպես և նրանք, որ մատնությամբ սպանել են տալիս, կամ իշխում ինչքը, քանի որ ինչքը մարդու արյուն-քրտինքով է ժողովված...: Կամ երբ խլում են ունեցվածքը, սովից մեռնում են: Սրանք էլ հայնտապես մարդասպան են: Չորրորդ, և նրանք, ովքեր գործով չար օրինակ են դառնում այլոց համար և կորստյան պատճառ՝ մեղքի մեջ թաղվելով կամ փափկանալով, կամ էլ՝ խաբելով, [դարձյալ] մարդասպան են համարում»:

⁴ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք քարոզութեան, Ամառան հատոր, Կ. Պոլիս, 1741, էջ 20:

⁵ Նույն տեղում, էջ 21:

Նկատենք, որ միայն այս հատվածում գործածված են տասնյակից ավել իրավական հասկացություններ:

Առանձին խոսում է ինքնասպանության մասին, որ «ավելի մեծ մեղք է, քանի ուրիշի սպանությունը [որովհետև]՝ կենդանի մնալով, հետո կարող էր ապաշխարությամբ արդարանալ Երկրորդ, որ ուրիշին է սպանում, դառնում է նրա թշնամին ու հակառակորդը, իսկ ինքնասպանը Աստծոյ հակառակորդն է [դառնում], քանի որ Աստծունն է մարմինը կապելը և արձակելը»⁶:

Երկրորդ քայլով հեղինակը փորձում է Տասնաբանյանի պատվիրանները և Կանոնագրքի կանոնները տեղայնացնել հասարական կյանքում՝ դրա առավելագույնս կողմերի ներառումով, մի բան, որ դարձյալ հավաստում է, որ քարոզգրքերն ընդհանրապես և գրքի առաջին երեք գլուխները մասնավորապես տասնաբանյան օրենքներին և Կանոնագրքին հասարակական հնչեղություն հաղորդելն էր:

Բերենք Տասնաբանյայի յոթերորդ պատուիրանի հեղինակի մեկնաբանությունը. «Մի՛ շնացիր» - Տասնաբանեայի եօթերորդ նախադասությունը, որ ասում է. «Մի՛ շնացիր», սա ինչ-որ փոքր **զանցանք չէ**, այլ մահու չափ մեղքերից մեկը՝ բղջախոհությունը, որ մարմնի վավաշոտ չարչարումն է՝ առաջ եկած պիղծ ցանկությունից, որ օրենքն այժմ **արգելում է**՝ ասելով «Մի՛ շնացիր», որովհետև սրանից բազմաթիվ մարմնական վնասներ են առաջ գալիս: Նախ առաջին՝ թուլացնում է հոգու պնդությունը, և ամեն գործում մարդուն դարձնում ծուլ և անարի: Երկրորդ՝ պղծում է մարմինը, ըստ առաքյալի՝ «ով պոռնկանում է, մեղանչում է մարմնով»: Երրորդ՝ հիմարեցնում է միտքը և դարձնում վայրենաբարո, ինչպես հարբեցողը, այդպես էլ՝ շնացողը...: Հինգերորդ, **կուսապղծություն** է, որ ապականում է կույսին: Վեցերորդը, Աստծո նվիրելաների սրբապղծութիւնը, որով կորցնում են ողջախոհութիւնը, նրանք, ովքեր իրենց Աստծուն են նուիրել, ինչպես կրոնավորները, ապաշխարողները և այլն, և որքան բարձր է աստիճանը, այնքան ծանրագույն է մեղքը: Յոթերորդը, ազգապղծությունն է՝ թե արյունակցական, թե՛ խնամիական, և թե՛ հոգևոր: Ութերորդ շնությունը սրտի՝ աչքի մեղանչելն է, ականջի և լեզվի միջոցով թյուրելը և զարշանալը աղտեղության մեջ»⁷:

Նկատենք, որ հեղինակն առանձնակի խստությամբ է խոսում նաև հոգևոր դասի մասին, որի մեղքը բնութագրում է որպես «ծանրագույն»:

Հաջորդ պատվիրանների մեկնությունը շարունակվում է նույն ոգով. մի կողմից իրավական հասկացության ամրագրում, մյուս կողմից մատչելի բացատրություններ և օրինակներ, որոնք անշուշտ պետք է հետաքրքրեին ունկնդրին: Ասենք, չորրորդ պատվիրանի մասին խոսելիս՝ «**Պատուի՛ր շաբաթ օրը**», հեղինակը նախ հիշեցնում է, որ Տասնաբանյանը գրվել է Հին օրենքում, ուստի պատվիրանի

⁶ Նույն տեղում, էջ 20:

⁷ Նույն տեղում, էջ 23:

շաբաթը Նորում փոխարինվել է կիրակիով: Իսկ հանձնարարականի պատճառներից մեկը հեղինակը բացատրում է իսրայելցի ժողովրդի դաժանությամբ. «Իսրայելացիները դաժան և անողորմ էին, որի պատճառով կարգադրեց հանգստանալ, որպեսզի ծառան, աղախինը, վարձկանը, եզր, էշը և ամեն ինչ, որ աշխատում են, հանգիստ առնեն... գոնե մեկ օրը դադարեն և տեսնեն [Աստծոյ] արարչագործությունները՝ ի փառս Աստծո, ընկալեն Արարչին և գոհանալով օրհնեն Արարչին բոլորի»⁸:

Իսկ ընդհանրապես պատվիրանի անհրաժեշտությունը բացատրում է՝ շեշտը դնելով օրենքի հետապնդող նպատակի՝ **կարգավորման անհրաժեշտության վրա**, որ հանգիստ առնեն և՛ աշխատավորը, և՛ հողը, և՛ բանող կենդանին:

Եվ քանի որ այս առաջին հինգ օրենքները ընդհանրական բնույթ են կրում և հանձնարարականներով ավելի մոտ են պատվիրաններին («Ես եմ Տեր Աստված քո, և քեզ կուռքեր մի՛ պատրաստի, և թող չլինեն այլ աստվածներ, բացի ինձանից». «Քեզ կուռքեր մի՛ սարքիր և ո՛չ երկնքի և երկրի նմանությամբ». «Աստծո անունն անտեղի մի՛ տուր». «Չորրորդը, որ ասում է «պատվի՛ր շաբաթ օրը». Օրենքի հինգերորդ խօսքը. «Պատուի՛ր հորդ ու մորդ»), որոնց առանցքային գաղափարները աստվածասիրությունն ու մարդասիրությունն են, ուստի հեղինակը առաջին հինգ օրենքի վերլուծությունը կատարում է՝ սկսելով Աստծուց, ավարտելով ծնողներով, քանի որ ըստ նրա ծնողները զուսակի համար երկրորդ աստված են կոչվում և աստվածասիրությունն էլ, մարդասիրությունն է ծնողով են սովորում, որովհետև ըստ հեղինակի՝ ով սիրում է ծնողին, սիրում է Աստծուն և բոլոր մարդկանց, իսկ որ չի սիրում ծնողին, ապերախտ է առ Աստված և ատող մարդուն»⁹:

Տասնաբանեանի առաջին հինգ օրենքները հեղինակը բնութագրում է որպես «յանձնառական օրենքներ»¹⁰: Իրավական հասկացությունների լայն շրջանառությունը սկսվում է հաջորդ հինգ՝ արգելական օրենքների քննության ժամանակ, ինչու՞ արգելական, որովհետև՝ («Մի՛ սպանիր, մի՛ շնացիր, մի՛ գողացիր, սուտ վկայություն մի՛ տուր, աչք մի՛ դիր եղբորդ ինչքին և ընկերոջդ կնոջը») հինգ օրենքներն էլ ձևակերպված են «մի՛» արգելական մասնիկով և արգելում են կատարել այդ գործողությունները:

Այստեղ հեղինակը մի հետաքրքիր դիտարկում ունի, որը վերաբերում է ոչ միայն իր ժամանակակիցներին. նա հարց է տալիս, թե ինչու՞ օրենսդիրը ընդհանրական օրենքների ժամանակ [եզակիով] իբրև մեկ հոգու հետ է խոսում և ոչ հոգնակիով: Ըստ հեղինակի պատճառն այն է, որ յուրաքանչյուր ոք իրեն [վերա-

⁸ Նույն տեղում, էջ 17:

⁹ Նույն տեղում, էջ 18:

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 20:

բերելի] համարի օրենքը և իրեն հասցեագրված համարի խրատը և չծուլանա՝ անուշադրության մատնելով իբրև բազումներին ուղղված խոսք: Եւ դարձյալ, ըստ նրա օրենքի մէկ պահողը Աստծո համար պատվական է, քան ամբողջ աշխարհը»¹¹:

Նկատենք, որ աշխարհի բոլոր օրենսգրքերը շարադրվում են եզակի դեմքով և Տաթևացու կողմից դեռ 14-15-րդ դարերում օրենքի եզակիով շարադրելու բացատրությունը այժմեական է այսօր էլ:

Մէկ այլ դեպքում հերթական պատվիրանի մեկնության ընդհանրացման ժամանակ հեղինակը և՛ նորակազմություն է գործածում, և՛ ընդհանրացմանը տալիս թևավոր խոսքի բնույթ. «ձուի գողն էլ, ձիագողն էլ նույնն են»:

«Մի՛ գողացիր». այս խրատը օգուտ և օգտակար է կյանքի [ճանապարհին], որ փոքրուց պետք է դաստիարակել և արգելել երեխաներին՝ գողություն չանել, որովհետև թույլատրված փոքր գողությունը ձգտում է մեծագույնին, քանի որ սովորության ուժը ըստ իմաստունի գորեղ է բնությունից: Շատ հաճախ սովորությունը գերակայում է բնությանը, և ինչպես բնությամբ է քնելն, ուտելը, ծարաւելը, այդպես էլ դառնում է գողությունը: Եւ փոքր գողությունները մեծի չվերածվեն, ինչպես Տերն է խրատում. «փոքրի մեջ հաւատարիմը մեծի մեջ էլ հավատարիմ է, փոքրի մեջ անիրավը՝ և մեծի»: Այս պատճառով է, որ մարդիկ ասում են ձուի գողն էլ, ձիագողն էլ նույնն են, որ հավասարապես գող կոչվեն, ուրիշներինը գողացող և ազահ»¹²:

Հեղինակը անդրադառնում է նաև այս ոլորտի քաղաքացիական օրենքներին¹³, որոնց մեջ նաև տալիս է նաև ժամանակի ֆիզիկական պատիժների նկարագրությունը. «իսկ քաղաքացիական օրենքներից հայտնի են, ովքեր առ ու վաճառքի մէջ են չարաշահում՝ [ենթարկվում են] տուգանքի, ծեծի, նախատինքի և սպանության, իսկ հարամին ու աւագակին սպանում են: Կտրում են գողի ձախ ոտքը և աջ ձեռքը, որպեսզի այլևս չգողացան: Իսկ եթե կրկնվում է, կախում են երկճղի երկաթից, որպեսզի ծածուկ գողացածը բարձր տեղից բացահայտ երևա բոլորին: Իսկ ավագակն էլ [դատապարտվում է] սպանության որպես հայտնի թալանօղ: Կտրում են աջ ձեռքը, որ այլևս չգողանա, կտրում են ձախ ոտքը, որպեսզի աջով այլևս դեպի աջ քայլի ընկերների հետ, իսկ տաղավարների գողերին՝ տուգանք և ամոթանք»¹⁴:

Հեղինակն այստեղ ունի նաև ստուգաբանություն. «կողբակ» (կրպակ) բառը ստուգաբանում է իբրև «գողի բակ», որոնք նույնպես գողանում են, խաբում և թալանում:

¹¹ Նույն տեղում,, էջ 20:

¹² Նույն տեղում,, էջ 25:

¹³ Նույն տեղում,, էջ 26:

¹⁴ Նույն տեղում,, էջ 26:

Քննում է նաև այն դեպքերը, որոնք պատճառահետևանքային կապով բացատրվում են և չպետք է դիտարկվեն իբրև գողություն, այսինքն այստեղ ըստ էության գործ ունենք մեղմացուցիչ հանգամանքների հետ. «Երեք դեպք կա, երբ գողությունը անպատժելի է: Առաջինը, երբ մոլեգնածից գողանում են սուրը, որ չվնասի ո՛չ իրեն, ո՛չ ուրիշի. սա զգուշություն է և ո՛չ գողություն: Մյուսը, երբ անչափ մերձ ի մահ քաղցած է և ուտելիք է գողանում, որ կերակրվի. սա էլ հարկավորություն է և ո՛չ գողություն: Եւ [երրորդը], որ հրամանով է լինում, ինչպես իսրայելցիները եգիպտացիների անոթներն առան և չվերադարձրեցին, որովհետև աղյուսագործութեան վարձը նրանց մոտ էր մնացել, ուստի Աստված հրամայեց պայմանավորվածությունը չպահել իբրև փոխհատուցում»¹⁵: Ապա շարունակում է. «Սրան հակառակ է, եթե մեկը ասի, այսինչ մարդը [անարդարացիորեն] վնաս տվեց ինձ, ես էլ նրանից գողանամ, արդա՞ր եմ: Ասենք, որ չի կարելի: Որովհետև նա կդատվի զրկողների հետ, իսկ դու՝ գողերի»¹⁶:

Հեղինակը առանձնակի խստությամբ է խոսում սուտ վկայության մասին. «սուտը պատճառ և գլխավորողն է բոլոր մեղքերի, ուստի ճշմարտությունը գլխավորողն ու պատճառն է բոլոր բարիքների: Դարձյալ սուտը սատանան է, որովհետև առաջինը նա Աստծո մասին սուտ խոսեց, թե՛ «աստված ասաց բոլոր պտուղներից մի՛ կերեք»: Սուտ վկան դատապարտված է բազում և խիստ պատիժների, եթե [անգամ] խաբվում է բարեկամի կողմից, չիմանալով հանգամանքները՝ սուտ վկայություն տալիս, և կամ՝ եթե գիտի ճիշտը, սակայն ակնկալիքներով սուտ վկայություն է տալիս: Նախ՝ որ մեծագույն վնասարարություն է եղծել ճշմարտությունը և հակառակվել նրանց, ինչպես խավարն է լույսի հակառակը, չարը՝ բարու, ոչ էությունը՝ էության, այսինքն սուտը ոչ ինչ է, չար և խավար, որ առաջ է գալիս խավարյալ մտքից և հակառակն է ճշմարտության: Իսկ ի՞նչ է ճշմարտությունը: Առաջին նրա գովաբանությունն այն է, որ ճշմարտությունը բոլոր առաքինությունների արեգակն ու լույսն է, որովհետև բոլոր առաքինի գործերը ճշմարտությամբ են լուսավորված, [այնպես], ինչպես արեգակն է լուսավորում զգայական արարածներին և աչքերին է [լույս տալիս]»¹⁷:

Հեղինակը ընդհանրացնում է. չգրադվել հերձուածախոսությամբ, բանասարկություն չանել, չդավել, աղմուկ չբարձրացնել, չմատնել, չանարգել, չհայհոյել, չանիծել, հիշոցներ չտալ և այլք, որ սրանց նման են: «Իսկ եթե հայհոյում է մեկին երես կամ բերան, ապա քրիստոնյայի երեսը Քրիստոսն է, իսկ բերանները [մեր]՝ Քրիստոսի գերեզման, այլն քրիստոնյայի գերեզմանը և ոսկորները օծված նշխարներ են՝ կնքված սուրբ մյուռոնով, իսկ գերեզմանը կնքված է խաչով և ավետարանով, [ահա

¹⁵ Նույն տեղում, էջ 27:

¹⁶ Նույնը:

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 30:

թե] ինչն է անարգում [հայհոյատուն]: Ուստի [սա] ծանրագույն և աններելի է, քան մնացած բոլոր մեղքերը»¹⁸:

Տասնաբանյանի մեկնության աւարտին հեղինակը հիշեցնում է, որ Մովսեսը «պատուիրեց տասնաբանյան գրել և ձեռքին կրել, ինչպես մատանին և աչքի առաջ ունենալ, անընդհատ խօսել դրանցից՝ տանը նստած, թե՛ ճանապարհ գնալիս, քնելիս և հառնելիս: Գրել նաև տան շեմին, որ ել ու մուտ անելիս՝ ընթերցեն առնվազն հինգը՝ մի՛ սպանիր, մի՛ գողացիր և այլն....», ուրեմն որքան առավել ևս քրիստոնյաներն են պարտավոր օրինապահ լինել¹⁹:

Եզրակացություն - Այսպիսով, հոդվածում քննության ենթ ենթարկել Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք քարոզութեան» Ամառան հատորի «Նորին քարոզ վասն տասնաբանեան օրէնս» գլուխներում» տասնաբանյան օրենքի մեկնության մեջ կիրառած իրավական հասկացությունները: Քննությունը իրականացրել ենք հետևյալ իմաստային դաշտերով. 1. **ընդհանուր իրավական հասկացություններ** (օրինակ՝ օրէնսդիր, օրէնք, պատուիրան, դատաստան, քաղաքացիական օրէնքներ, մեղք, արդարանալ, դատապարտել), 2. **հանցագործություններ, պատիժներ** (օրինակ՝ անկարգութիւն, խրատ, զանցանք, պատիժ, տուգանք, խլել ունեցուածքը, խեղդամահ անել, մահու չափ մեղք, քարկոծել, չարաշահել, սուտ վկայելը, մարդասպանութիւն, սպանութիւն, ինքնասպանութիւն, կուսապղծութիւն, վրէժխնդրութիւն, ծեծ, կտրել գողի ձախ ոտքը և աջ ձեռքը, կախել երկճղի երկաթից, փոխհատուցում), 3. **անձինք** (օրինակ՝ յանցաւոր, սպանող, դահիճ, արինապարտ, պատժի կրօններ, գող), որոնց զգալի մասը հայերենի բառապաշարի համագործածական բառերի շարքում է և հիմնականում ներկայացված է գրաբարի բառազանձն արտահայտող բառարաններում:

Ամփոփում – Գրիգոր Տաթևացու քարոզգրքերը մեզ են ներկայանում շուրջ հազար տարվա ընթացքում ստեղծված հոգևոր արժեքների հասարակական կյանքում խորապես սերմանելու նպատակով գրված աշխատություններ, որոնք, մինչև գրի առնելը նախ կենդանի քարոզվել են ժողովրդին, իսկ բերված մի քանի տասնյակ հասկացությունները լինելով բառապաշարի համագործածական բառերի շերտում՝ «Վասն տասնաբանեան օրէնս» գլխում գործածվել են իբրև իրավական հասկացություններ:

Susanna Grigoryan - Legal concepts in the chapter “Ten Commandments” in the Summer volume in the “Book of Sermons” by Grigor Taevatsi. - The “Books of Sermons” of Grigor Tatevatsi, written with the aim of introducing spiritual values into public life, before being written down, were first preached live to the people, and in the chapter

¹⁸ Նույնը:

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 38:

"Ten Commandments" dozens of concepts given, being in the layer of commonly used words, were used as legal ones and are used according to all the norms of a legal concept.

Key words: Prescriptive laws, Prohibitory laws, Civil laws, Perjury, Wrongful murder, Horse thief, Necessity.

Сусанна Григорян- Исследования новых правовых концепций литературного наследия Григора Татеваци. - Рассмотрение правовых понятий литературного наследия Григора Татеваци интересно само по себе, но крайне интересны новые слова, использованные автором в этой области, особенно в юридическом смысле, то есть в данном случае еще и в смысле восприятия тонкостей этих терминах современника. Иногда они содержат историческую информацию, как в случае со словом «гитвор» "githwor" - виновный, преступник).

Ключевые слова: предписывающие законы, запретительные законы, гражданские законы, лжесвидетельство, неправомерное убийство, конокрад, необходимость.